

УДК 271.2-662:316.3

Соціальна доктрина православ'я і становлення громадянського суспільства в Україні

Р.Р. ПРОЦЮК

Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького, м. Львів, Україна,
E-mail: prorost@yahoo.com

Авторське резюме

Аналіз соціальних концепцій християнських церков у контексті трансформації суспільства є необхідною складовою сучасних досліджень світоглядних перетворень, які відбуваються в сучасному християнстві. Оскільки завданням соціальної доктрини є надання як теоретичного, так і практичного знання того, яким чином істини віровчення повинні бути реалізовані в житті кожного віруючого, то актуальним постає аналіз саме тих моральних і соціальних ідеалів, втілення яких соціальна доктрина пропонує як нормативну програму, тому що вона відображає сучасний конфесійний антропологічний ідеал. І саме громадянське суспільство є тим майданчиком, всередині якого відбуваються ціннісна взаємодія та обмін, генерується тип громадянської культури, що є її основою. З огляду на це, аналіз соціальної доктрини православ'я, як найвпливовішої конфесії в Україні, вбачається актуальним для теоретичного осмислення процесів становлення громадянського суспільства. Соціальна доктрина церкви є одним з найбільш значущих інструментів формування світогляду, відображає трансформації конфесійних уявлень про місце і роль християнина у світі. Це обумовлює потребу вивчення соціальних доктрин християнських церков для аналізу процесів формування християнського світогляду, оскільки соціальна концепція у сучасному християнстві є для християн усіх конфесій головним засобом формування змін християнського уявлення про людину у свідомості віруючих. Тією ж мірою важливим є аналіз концептуальної сумірності систем цінностей та соціальних моделей, пропонованих православним християнством, з відповідними чеснотами і принципами взаємодії, що становлять сутність громадянського суспільства.

Суспільне вчення православної церкви фактично не існує у вигляді системи, тим більш філософсько-богословської системи, і це не дає можливості однозначно стверджувати його доктринальний характер. Концептуальний характер суспільного вчення в православному богослов'ї вимагає введення до предметного поля філософського аналізу не тільки тих положень, що викладені в офіційних документах православної церкви, але й всієї сукупності розрізнених думок та богословських концепцій, що переймаються питаннями соціальних проблем та відношенням до них церкви. При цьому слід розуміти, що далеко не всі з них можна приймати як дійсну позицію православної церкви, узгоджену та офіційно прийнятну. Щоправда, їх залучення дає можливість визначити конкретний філософський дискурс, у рамках якого розвивається суспільне вчення православної церкви. Соціальна місія кожної християнської церкви передусім полягає в євангелізації, у випадку Православ'я українського – передусім у так званій «вторинній» євангелізації – уцерковленні людей, які культурно вважають себе православними, але не знають навіть основ віровчення і не є членами церковних громад. Натомість відбувається масштабне розгортання соціальної роботи українськими Церквами, яке потребує відповідного матеріального забезпечення. Проте, аналіз логіки переходу віруючих до протестантів засвідчує, що здебільшого не брак матеріальної допомоги спонукав людину покинути свою традиційну Церкву, а брак теплого приятного слова у складну для людини хвилину, що й створює в душі людини почуття покинутості. Отож, природно, соціальну роботу Церкви не можна звести виключно до гуманітарної допомоги. Церква, яка тлумачиться в теологічному контексті як «тіло Христове», надає людині виняткового переживання причетності і спільності; людина є і об'єктом турботи, і тією, хто сама виявляє живу турботу про ближнього. У Православній церкві, на нашу думку, найгострішою проблемою є не дистанція між кліром і паствою, а відсутність горизонтальних соціальних зв'язків між мирянами, їх атомізованість. Наслідком цього є редукція православ'я до обрядовості, самотності віруючих у вирішенні життєвих проблем, але найгірше – суперечність такої еклезіальної практики біблійним стандартам побудови християнської спільноти.

Наслідком чого є перехід віруючих до інших конфесій, де вони знаходять потрібну духовну опіку; розширення кризових явищ у конфесії. Формування добровільних спільнот мирян, об'єднаних поглибленим пізнанням Істини, соціальним служінням, змінить місце Церкви в суспільстві, дасть можливість виконувати головну її місію – його євангелізацію. Водночас сфокусована у соціальній доктрині система християнських цінностей, стаючи ядром світогляду православного віруючого і основою його соціальної практики, сприяє формуванню типу громадянської культури, притаманного громадянському суспільству. У цьому контексті християнські громади, як інші, позарелігійні, добровільні організації громадянського суспільства виступають «школами демократії» - соціальними інститутами, які формують чесноти такої громадянської культури.

Ключові слова: соціальна доктрина, християнство, православ'я, євангелізація, громадянське суспільство, цінності, громадянська культура.

Social doctrine of orthodox church and civil society formation in Ukraine

R.R. PROTSYUK

D.Halytsky Lviv national medical university, Lviv, Ukraine, E-mail: prorost@yahoo.com

Abstract

The social doctrine of the church is one of the most important instruments for world outlook formation; it reflects the transformation of religious ideas about the role and place of the Christian in the world. Christian social practice, being implementation of social doctrine, has an impact on the formation of values of society as long as implementation of specific models of social interaction. And taking into account the influence of Christianity in modern ukrainian society, it can be one of the most effective factors of social transformation towards a mature democracy. And the civil society is a platform, in which values interaction takes place; it also generates specific type of civic culture, which is foundation of democracy.

Social teaching of the Orthodox Church does not actually exist as a system, the more philosophical system, and this makes it impossible to state clearly its doctrinal character. It is needed to take into account entire set of philosophical ideas and theological concepts concerning social issues and church.

The chief social mission of every Christian church is evangelization, in the case of ukrainian Orthodoxy - the so-called «secondary» evangelization – «reincorporation» of the people who understand themselves as Orthodox, but do not know even the very foundation of faith and do not belong to the church community. Therefore, the social work of the Church can not be reduced solely to humanitarian aid. Formation of voluntary communities of laity, united in-depth knowledge of the Truth and social service, will change the place of the church in society and, which is more important, will start to perform chief church mission - evangelization. At the same time, set of Christian values accumulated in the social doctrine, becoming the core philosophy of the Orthodox believer and of its social practice basis, promotes the type of civic culture inherent to civil society. In this context, the Christian communities as others, non-religion, voluntary civil society organizations are the «schools of democracy» - social institutions that form the virtues of such civic culture.

Keywords: social doctrine, christianity, orthodoxy, evangelization, civil society, values, civic culture.

Постановка проблеми. Аналіз соціальних концепцій християнських церков у контексті трансформації суспільства є необхідною складовою сучасних досліджень світоглядних перетворень, які відбуваються в сучасному християнстві. Оскільки завданням соціальної доктрини є надання як теоретичного, так і практичного знання того, яким чином істини віровчення повинні бути реалізовані в житті кожного віруючого, то актуальним постає аналіз саме тих моральних і соціальних ідеалів, втілення яких соціальна доктрина пропонує як нормативну програму, тому що вона відображає сучасний конфесійний антропологічний ідеал. Соціальна практика християнина, яка є рецепцією соціальної доктрини, чинить, у свою чергу, вплив як на формування цінностей цілого суспільства, так і на втілення конкретних моделей соціальної взаємодії. А беручи до уваги вплив християнства у сучасному українському суспільстві, вона може стати одним з найдієвіших чинників соціальних трансформацій у напрямку становлення зрілої демократії. І саме громадянське суспільство є тим майданчиком, всередині якого відбуваються ціннісна взаємодія та обмін, генерується тип громадянської культури, що є її основою. З огляду на це, аналіз соціальної доктрини православ'я, як найвпливовішої конфесії в Україні, вбачається актуальним для теоретичного осмислення процесів становлення громадянського суспільства.

Соціальна доктрина церкви є одним з найбільш значущих інструментів формування світогляду, відображає трансформації конфесійних уявлень про місце і роль християнина у світі. Це обумовлює потребу вивчення соціальних

доктрин християнських церков для аналізу процесів формування християнського світогляду, оскільки соціальна концепція у сучасному християнстві є для християн усіх конфесій головним засобом формування змін християнського уявлення про людину у свідомості віруючих. Тією ж мірою важливим є аналіз концептуальної сумірності систем цінностей та соціальних моделей, пропорованих православним християнством, з відповідними чеснотами і принципами взаємодії, що становлять сутність громадянського суспільства.

У вітчизняній науці інтерес до проблеми соціальних перспектив християнства виявився у 80-90-х роках ХХ та на початку ХХІ століття у зв'язку з необхідністю переосмислення ролі християнства в духовному житті радянського, а потім і пострадянського суспільства. Академічний рівень вивчення релігійного феномена соціального християнського вчення та державно-церковних відносин, їх філософські інтерпретації, історичні та соціокультурні тенденції у сучасному світі християнства, теоретичні й методологічні проблеми морально-етичного чинника як регулятора духовного й суспільно-політичного процесів є актуальним завданням. Що стосується соціальної концепції Православної церкви, українська релігієзнавча наука тільки розпочинає її аналіз.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання філософського та богословського дискурсу православ'я у його зв'язку з сучасною суспільно-політичною ситуацією були в центрі уваги В. Бондаренка, В. Гараджи, В. Єленського, М. Желнова, Ю. Кімельова, А. Колодного, І. Кривельова, М. Мчедлова, О. Радугіна,

О. Сагана, Д. Угріновича, Л. Филипович, О. Чернія, П. Яроцького, але переважна більшість досліджень майже не торкається питань загального визначення парадигмального рівня богословської рефлексії православ'я в його співвідношенні з сучасним філософським процесом [4]. Також над цією проблемою працювали такі вчені: Іщук Н. В., Марчишак А. Р., Галіченко М. В., Поліщук І. Є., Гоменюк А. П., Недзельська Н. І., які розглядали соціальну адаптацію православ'я, трансформацію православ'я в глобалізованому світі, соціальне вчення християнства в контексті релігійного модерну [8, с. 5]. Однак, у сучасній філософській, релігієзнавчій та конфесійній літературі недостатньо дослідженими є новітні тенденції трансформації антропологічної й етичної складових соціального вчення православ'я.

Найбільш пильна увага вивченню проблеми соціальної адаптації християнства приділялася у другій половині ХХ – початку ХХІ століття у зв'язку з необхідністю переосмислення ролі християнства у сучасному суспільстві. У працях мислителів цього періоду Г. Арндт, К. Барта, Д. Белла, Р. Белла, П. Козловські, Х. Кюнга, К. Мангейма, Ю. Габермаса та інших висловлено низку плідних ідей щодо перспективи розвитку християнської соціальної традиції в добу постмодерну [2]. Науковий інтерес до проблеми формувалася в різних площинах вивчення соціально-філософської доктрини християнства. Дослідники робили наголос на релігієзнавчих аспектах соціально-філософської доктрини християнства. Такі науковці, як С. Ісаєв, І. Калтеров, В. Каримський, М. Коротков, І. Кривелєв, Б. Кузміцкас, В. Кузнецов значно поглибили розуміння динаміки та особливостей становлення християнської соціальної традиції [1]. В працях С. Анісімова, Л. Богомолова, М. Гордієнка, В. Долі, Є. Дулумана, Ю. Зуєва, Л. Филипович було здійснено ретельний аналіз сутнісних рис, особливостей, закономірностей розвитку соціально-філософської доктрини православ'я [6].

Метою дослідження є з'ясування особливостей соціальної доктрини православ'я в контексті становлення громадянського суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Православна церква справляла значний вплив на суспільні процеси в Україні впродовж усієї її історії від часу прийняття християнства. Однак характер цього впливу змінювався. Наприкінці 90-х років традиційні українські Церкви стали консервативним елементом суспільства, а не активним чинником перетворень. Незважаючи на те, що у всіх громадських опитуваннях Церква як інституція незмінно втішається найбільшою довірою населення, суспільне бачення Церкви не вважається в Україні повним і достатнім. Причинами цього є не тільки очевидні історичні обставини – наприклад, непросте завдання відновити суспільні функції Церкви, так ретельно й методич-

но обмежувані комуністами. Не менш важливі є ті чинники, які впливають з особливостей східного християнства й українського менталітету. Християнські церкви формували та формують певною мірою суспільну свідомість усіх прошарків українського суспільства. Питання тільки в тому, наскільки це суспільство бажає керуватися християнськими сенсожиттєвими орієнтирами. Однією з визначальних в історії України та основотворчих у суспільній свідомості течій християнства є православ'я. Саме тому українське православ'я у своїй соціальній доктрині дає відповіді на болючі й складні питання українців, висловлює стурбованість ними, пропонує шляхи їх подолання.

У сучасних умовах єдність православ'я є єдиним джерелом сили і надії як для помісних Православних Церков, так і для збереження образу православних народів серед плюралізму європейської спільноти [5, с. 9]. Взагалі співпраця Православних Церков вкрай в занедбаному стані, у розумінні Церкви, як богоорганізму вона присутня, але занедбана християнська місія. Церква, не виступаючи проти соціальних нововведень, все-таки виступає за те, щоб були введені альтернативні шляхи і можливості для виконання громадянського обов'язку для кожної віруючої людини. Церква звертає увагу на те, що не тільки християнське розуміння прав і свобод дає нам право заявляти про альтернативні шляхи, але в деякій мірі і вимагати їх, адже і Конституція України гарантує громадянам це право на свободу [10, с. 75]. Все вищесказане свідчить, що у православних церквах соціальне питання не раз піднімалося й обговорювалося на високому рівні. Звичайно, праця у цій сфері має свої плюси та приносить великі плоди, але вона має значні перестороги. Однією з яких є перехід межі між Церквою як Боголюдським організмом та суспільною організацією. Церква не має на меті виконання певної функції в суспільстві. Онтологічно її присутність обумовлюється дією. Робити добрі справи необхідно, але цю діяльність не потрібно встановлювати як закон. Тобто, християнин чинить милість не тому, що це заповідь, а тому, що він християнин і по-іншому жити не може. Що ж до проблем цього світу, то Церква може давати їм оцінку та вказувати на причини, але ні в якому разі вона не повинна перетворюватися на арбітра між різними суспільними силами.

Це спонукало приділяти значну увагу питанням ставлення до держави, трактування війни і миру, власності, соціальної справедливості, а отже, постійно модернізувати своє соціальне вчення. Ці питання актуалізували й появу отців Церкви, що присвятили себе соціальним питанням. Основну свою увагу Православні церкви концентрували на проблемах людського духу. Звідси така увага у східному християнстві до питань християнської містики, ісихазму та аскетички, розвиток контемплятивності, докази

вищості молитвенної праці над працею мирською тощо. Але, незважаючи на тисячолітню традицію вирішення соціальних проблем, ні католики, ні православні до кінця ХІХ ст. не формували соціальну доктрину Церкви. Православ'я, як система релігійних й філософських поглядів і як структура із певними та особливими закономірностями організаційного розвитку, має дуже різноманітний вплив на суспільство, в якому воно функціонує. Інтерес до соціального вчення православ'я обумовлений місцем, яке воно займає в сучасному українському суспільстві. Не викликає сумніву приналежність і виняткова значимість православно-візантійського варіанта християнства для духовного буття українського народу. Та й релігійне життя займає важливе місце у розвитку суспільства, відображаючи об'єктивні закономірності й інтереси різних груп населення та виражаючи духовно-ціннісні орієнтири людей.

Соціальна доктрина – найбільш динамічна частина християнського богословського корпусу. Саме в ній відображаються модерністські ідеї, що торкаються «горизонтального» богослов'я, соціально-політичних, морально-етичних поглядів та поведінки сучасного християнина. Оскільки соціальна концепція об'єктивно виражає найбільш істотні процеси, які відбуваються в релігійно-церковному комплексі християнства, то її вивчення є необхідною складовою філософсько-релігієзнавчого дослідження християнського релігійного модернізму. В складну для християнства сучасну епоху модернізація змісту соціальних доктрин християнських церков відбувається більш швидко. Оскільки на відміну від суто богословських праць, соціальні концепції церков є однією із розповсюджених позицій богословської думки, вони динамічно пристосовуються до рівня віруючих, їх соціальних потреб. Соціальна доктрина виконує функцію поєднуючої ланки поміж двома рівнями релігійної свідомості – повсякденним та теоретичним, є найефективнішим засобом впливу на великі маси віруючих, одним з найавторитетніших джерел релігійної інформації. Актуальним постає в такому аспекті дослідження змісту соціальних доктрин, які є одним із основних каналів релігійної комунікації. Головною метою, яку формулюють творці соціальних концепцій християнських Церков, є евангелізація сучасного суспільства. Цей процес ми спостерігаємо в сучасній Україні. Його складність вимагає незаангажованого релігієзнавчого осмислення, що надає можливості для аналізу головних тенденцій модернізації християнських церков в Україні як наслідку трансформацій конфесійного богослов'я на початку нового тисячоліття. Це допоможе уникнути можливих міжрелігійних та міжконфесійних конфліктів.

Християнське соціальне вчення – не перелік практичних вказівок для рішення «соціального питання» і не добірка знань з сучасної соціо-

логії, придатних для християнсько-соціального вчення, а інтегративна складова частина християнського вчення про людину [3, с. 15].

Основною метою християнського соціального вчення є формування в людини християнського світогляду, надання християнину відповідей на питання сучасності та конкретних рекомендацій щодо моделі поведінки віруючого в різних життєвих ситуаціях. Метою соціальної доктрини будь-якої християнської конфесії є формування системи поглядів, які охоплюють всі сторони життя людства на межі тисячоліть – від глобальних процесів у світовому співтоваристві до соціальних вимог щодо окремого індивіда [9]. Адже людина шукає в церкві універсальні відповіді на гострі питання власного буття і прагне відшукати стійкі моральні орієнтири у сучасному мінливому світі. Передовсім соціальна доктрина повинна відображати погляди Церкви щодо обов'язків християнина стосовно самого себе, своїх ближніх, суспільства в цілому. Виходячи з високого уявлення про людину та її гідність, що його відкриває нам Християнство, соціальна доктрина покликана дати певні принципи, які орієнтуватимуть людей як громадян у їхніх соціально-політичних поглядах та уподобаннях. Особливість ситуації полягає ще й у тому, що сама держава не має жодної виразної соціально-політичної доктрини, хоча, здавалося б, перше, що треба було зробити в епоху таких глибоких змін, які відбуваються в Україні, – це створити доктрину перехідного періоду й популяризувати її, аби народ розумів значення того, що відбувається. І тут Церква могла б виконати свою пророчу функцію, вказавши шлях до розвитку суспільства.

З початком ХХІ ст. церква та релігійні організації дедалі частіше почали заявляти про себе як про діяльних учасників суспільних процесів. Релігійний фактор посідає важливе місце в суспільно-політичному й духовно-культурному житті сучасної Європи, яка знаходиться на відповідальній стадії своєї трансформації, глобалізації і розширення на Схід. Концепція правової держави відкидає метафізичні першоснови суспільного блага. Тут суспільне благо пов'язується з його справедливістю, тобто спроможністю держави забезпечити рівність громадян перед законом. Правовий стан суспільства передбачає його протиставлення не лише не правовому, але й природному стану. Предметність такого протиставлення означає десакралізацію й відповідно антропологізацію ідеї блага, а також чіткість позиції щодо соціально-політичних умов за допомогою яких воно може бути досягнуто. Нагомість у соціальному вченні Східного християнства закон розуміється не як абсолютна норма, а як «додаток до світогляду». Сучасне православ'я говорить про вразливість права, яке знімається узгодженістю його з християнською вірою. Згідно з позиціями церкви, рівень правопорядку залежить від релігійності

соціуму. Виконання сакрально утверджених моральних приписів створює реальне поле для реалізації прав і свобод людини. Так, не вбиваючи індивіди, надають іншому право на життя, не крадучи – забезпечують недоторканість права на власність [7]. За таких умов, у випадку секуляризації суспільства, громадяни залишаються нечутливими до справжнього змісту правових норм, а саме право перетворюється на інституцію захисту нічим необмеженого егоїзму.

У Православ'ї існує три основних рамоквих підходи до формування соціальної доктрини. Фундаменталістський та ліберальний напрями соціально-філософської доктрини православ'я виступають носіями радикальних форм перетворення соціуму: реставрації соціальної парадигми часів Візантійської імперії та «європеїзації» соціуму. Натомість домінуючий сьогодні консервативний напрям соціально-філософської доктрини православ'я обстоює позицію поступальних еволюційних суспільних змін. Отже, зазначені напрями наочно демонструють різні моделі самовиявлення православ'я в сучасному світі та різні моделі адаптації до нього.

Фундаменталістський, ліберальний та консервативний напрями сучасної соціально-філософської доктрини православ'я наочно демонструють різні моделі самовиявлення православ'я в сучасному світі. Спостерігається націленість окремого сегмента православної ідеології на адаптацію суспільства до себе без будь-яких спроб з боку даної ідеології привести власний соціальний ідеал до вимог сучасності; також йдеться про гнучку адаптаційну модель, яка передбачає значні поступки сучасності. Нарешті, консервативний сегмент православної ідеології є компромісним варіантом, який пропонує процес взаємної адаптації православної соціальної традиції та соціальних парадигм сучасності. Православна соціальна традиція через ідеологічні причини не може бути повністю «узгодженою» із соціальними парадигмами сучасності. Разом з цим виявлено прагнення православ'я адаптувати до себе сучасність шляхом створення православної легітимації нових суспільних феноменів.

Висновки. Соціальна доктрина церкви є одним з найбільш значущих інструментів формування світогляду, відображає трансформації конфесійних уявлень про місце і роль християнина у світі. Соціальна практика християнина, яка є рецепцією соціальної доктрини, чинить, у свою чергу, вплив на як формування цінностей цілого суспільства, так і на втілення конкретних моделей соціальної взаємодії. А беручи до уваги вплив християнства у сучасному українському суспільстві, вона може стати одним з найдієвіших чинників соціальних трансформацій у напрямку становлення зрілої демократії. І саме громадянське суспільство є тим майданчиком, всередині якого відбуваються ціннісна взаємодія та обмін, генерується тип громадянської культури, що є її основою. Суспільне вчення православної церкви фактично не існує у вигляді системи, тим більш філософсько-богословської системи, і це не дає можливості однозначно стверджувати його доктринальний характер. Концептуальний характер суспільного вчення в православному богослов'ї вимагає введення до предметного поля філософського аналізу не тільки тих положень, що викладені в офіційних документах православної церкви, але й всієї сукупності розрізнених думок та богословських концепцій, що переймаються питаннями соціальних проблем та відношенням до них церкви.

Формування добровільних спільнот мирян, об'єднаних поглибленим пізнанням Істини, соціальним служінням, змінить місце Церкви в суспільстві, дасть можливість виконувати головну її місію – його евангелізацію. Водночас сфокусована у соціальній доктрині система християнських цінностей, стаючи ядром світогляду православного віруючого і основою його соціальної практики, сприяє формуванню типу громадянської культури, притаманного громадянському суспільству. У цьому контексті християнські громади, як інші, позарелігійні, добровільні організації громадянського суспільства виступають «школами демократії» - соціальними інститутами, які формують чесноти такої громадянської культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Галіченко М. В. Екуменізм і християнство ХХ століття / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук // Південний архів : [зб. наук. праць. Історичні науки]. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2005. – Вип. 19. – С. 129–135.
2. Гоменюк А. П. Формування державно-церковних відносин в Україні / А. П. Гоменюк // Південний архів : [зб. наук. праць. Історичні науки]. – Херсон : Видавництво ХДПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 4–6.
3. Ильин И. А. Путь духовного обновления. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 365с.
4. Іщук Н.В. Соціально-філософське вчення сучасного православ'я: цивілізаційний аспект // *Sententiae: Філософія і Космологія*. – Спецвип. № 2. – Вінниця, 2006. – С. 137-149.
5. Марчишак А. Р. Трансформація православ'я в глобалізованому світі: пострадянський контекст : дис. ...канд. філос. наук / Марчишак Арсеній Романович. – К., 2007. – 194 с.
6. Новик В. Християнское понимание прав человека // Новик В. Православие. Християнство. Демократия. – Санкт-Петербург: Изд-во «Алетейя», 1999. – С.301-365.
7. Саган О. Православна ортодоксія у світлі релігійного постмодерну / О. Саган // Християнство доби постмодерну : колективна моногр. / Українське релігієзнавство. – 2005. – № 3 (35). – С. 189–207.
8. Сергійко В. Ф. Соціально-етичне вчення християнства: тенденції розвитку, конфесійні особливості : автореф. дис. к.філос.н. : спец. 09.00.11 / В. Ф. Сергійко. – К., 2003. – 20 с.

9. Соціальна концепція Української Православної Церкви [Електронний ресурс] / Українська Православна Церква. – Режим доступу : <http://orthodox.org.ua>.
10. Титаренко О. Р. Соціальне християнське вчення в контексті релігійного модернізму : дис. ...канд. філос. наук / Титаренко Олександр Русланович. – К., 2004. – 200 с.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2015

REFERENCES:

1. Galichenko M.V. Ekumenizm i hrystyjanstvo XX stolittja (Ecumenism and Christianity of twentieth century). – Herson : *Vydavnytvo HDPU*, 2005. – Вуп. 19. – P. 129–135.
2. Gomenuk A.P. Formuvannja derzhavno-cerkovnyh vidnosyn v Ukraini (Formation of church-state relations in Ukraine). – Herson : *Vydavnytvo HDPU*, 2002. – Вуп. 7. – P. 4–6.
3. Ilin I. A. Put duhovnogo obnovenija (The path of spiritual renewal). – М.: *ООО «Izdatelstvo AST»*, 2003. – 365р.
4. Ischuk N.V. Socialno-filosofske vchennja suchasного pravoslavja: civilizacijnyj aspekt //(Social and philosophical teachings of modern Orthodoxy: civilizational dimension). – Specvyp. № 2. – Vinnica, 2006. – P. 137–149.
5. Marchyshak A.R. Transformacija pravoslavja v globalizovanomu sviti: postradjanskyj kontekst (Transformation of Orthodoxy in a globalized world: the post-Soviet context): dys... kand. filos. nauk. – К., 2007. – 194 p.
6. Novik V. Hristianskoe ponimanie prav cheloveka (The Christian understanding of human rights). – Sankt-Peterburg: *Izd-vo «Aleteja»*, 1999. – P.301-365.
7. Sagan O. Pravoslavna ortodoksija u svitli religijnogo postmodernu (Orthodox religious orthodoxy in the light of postmodern). *Hrystyjanstvo doby postmodernu: kolektyvna monogr. / Ukrainske religieznavstvo*. – 2005. – № 3 (35). – P. 189–207.
8. Sergijko V. F. Socialno-etyчне vчення hrystyjanstva: tendencii rozvytku, konfesijni osoblyvosti (Social and ethical teachings of Christianity: trends, confessional features): avtoref. dys. ... k.filos.n. : spec. 09.00.11. – К., 2003. – 20 p.
9. Socialna koncepcija Ukrainskoi Pravoslavnoi Cerkvy (Social doctrine of the ukrainian Orthodox Church). *Ukrainska Pravoslavna Cerkva*. – Access : <http://orthodox.org.ua>.
10. Tytarenko O. R. Socialne hrystyjanske vchennja v konteksti religijnogo modernizmu (Christian social doctrine in the context of religious modernism). – К., 2004. – 200 p.

Процюк Ростислав Ростиславович – викладач
Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького
Адреса: 79000, м. Львів, вул. Пекарська, 69
E-mail: prorost@yahoo.com

Protsyuk Rostyslav Rostyslavovych – lecturer
D.Halytsky Lviv national medical university
Address: 69, Pekarska Str., Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: prorost@yahoo.com